

Uunnværlig der meninger brytes

ORIENTERING

socialistisk ukeavis

Det er DU som betaler

DETTE BETYR 1973 FOR DEG (dersom du er vanlig lønnstaker)

Stigende løn og bedre betingelser for arbeidstakerne.

HOENRIMELIG ANDEL AV PRODUKSJONSGRØN

STØRE GRUPPER FÅR IKKE DEL I VÆKSTEN

Men disse lider fortsatt ingen nød

De som ikke får like mye

Større grupper får ikke del i veksten

Men disse lider fortsatt ingen nød

Fokusering på den lille mann, gjorde Orientering nær, tabloid og hardtslående. Men Kjell Cordtsen og Finn Gustavsen's DU-grep førte vel så ofte til at avisen skrev om de store menn. Orientering 13. januar 1973.

Da venstresiden ville lage DU-journalistikk

BIRGITTE KJOS FONN
Høgskolelektor og forfatter
Birgitte-Kjos.Fonn@jbi.hio.no

Tidlig i 1970-årene forsøkte Kjell Cordtsen å innføre en hardtslående og venstreorientert tabloidjournalistikk i *Orientering*. Ambisjonen var å skape en moderne og uavhengig journalistikk for den lille mann, i en tid der partipressen sto for fall. Virkemidler som plakatifisering, store titler, personifisering og eksemplifisering ble tatt i bruk, og til og med den senere så utskjelte DU-journalistikken. Alt dette skulle skape identifikasjon og leserkontakt. Men andre datidige strømninger bar med seg helt andre tanker både om journalistikk og hvem den lille mann egentlig var. Artikkelen tar for seg historien om forsøket på å skape en ny og uavhengig journalistikk på venstresiden der tabloide grep og offensiv avsløringsjournalistikk var viktige elementer, og hvordan det havarerte som følge av radikalisering og partisamling i 1970-årene.

Orientering var på mange måter en pionér da den ble etablert i 1953. Selv om den hovedsakelig var befolket av venstreopposisjonen i Arbeiderpartiet, var nettopp avisens uavhengighet et varemerke i en tid da partipressen fortsatt sto sterkt. Også etter splittelsen i DNA og dannelsen av Sosialistisk Folkeparti (SF) i 1961 forsøkte avisen å holde en armlengdes avstand til det nye partiet. *Orientering* ble regnet som SFs avis, men partiet eide ikke avisen, og enda viktigere: *Orienterings* redaksjonsledelse forsøkte til enhver

tid å være herre i eget hus. Umiddelbart etter at SF ble stiftet, hadde avisen sluttet seg til styreformann August Langes selvskreide slagord «Vi vil ikke gifte oss, for vi vil ikke skilles». Gjennom årene var *Orientering* en avis som både bidro til og profitterte på partipressens synkende legitimitet og makt. Likevel endte avisen sine dager som «hvorav opptatt» i en fullblods partiavis i 1975, i en periode der en rekke aviser gikk i motsatt retning.¹

Da Kjell Cordtsen tok til på sin andre periode som redaktør av *Orientering* i 1971,² var han sterkt inspirert av svensk journalistikk. Ikke minst hadde han funnet interessante tanker i memoarene til svenske avismakere som *Expressens* Sigge Ågren og Carl-Adam Nycop og *Aftonbladets* Sven Sörmark. Cordtsen ville forsøke å forene politisk seriøsitet med tilgjengelighet for å nå et bredere publikum.

Skulle den engasjerte avisen frigjøre seg fra datidens nokså partibundne journalistikk, kunne den likevel ikke operere uten noen form for lojalitet. Riktignok betraktet *Orientering* fremdeles SF som det partiet som representerte det beste

1 En mer utfyllende beskrivelse av *Orienterings* historie finnes i Fonn (2011, kommer). Denne artikkelen bygger på noe av materialet som fremkommer der. Takk til alle som har lest og kommentert dette arbeidet i forskjellige tapninger. I forbindelse med denne artikkelen vil jeg spesielt nevne kolleger ved Høgskolen i Oslo som har deltatt i professor Thore Roksvolds FOU-forum, redaktør Arnhild Skre og Pressehistorisk tidsskrifts anonyme referee.

2 Han var først redaktør i fire år fra 1965, men gikk av etter SUF-striden i 1969.

alternativet i arbeidet for et sosialistisk Norge, men dette betydde slett ikke at avisen hadde gitt partiet noe varig ekteskapsløfte. Det var også viktig for Cordtsen å gjøre avisen til et naturlig forum for samtale og debatt på den splittede venstresiden. Noe av Cordtsens anliggende var at partistrukturen i dagens Norge ikke lenger var i tråd med realitetene, noe som skulle bli svært synlig etter hvert som EF-motstanden utviklet seg. Derfor var han også klar på at lojaliteten ikke kunne være spikret til et parti eller noe maktapparat. Der var han i takt med utviklingen i bransjen: Toneangivende personer i pressen var på dette tidspunktet begynt å fremheve pressens autonomi, og stille spørsmål ved hvem pressens lojalitet egentlig burde ligge hos. I tråd med profesjonaliseringen og en stadig sterkere betoning av at pressen hadde et samfunnsoppdrag, var det ikke makthaverne, men enkeltmennesket som skulle stå i sentrum, *den lille mann*.³

Cordtsen ville satse på det nære og konkrete. Avisen skulle være pedagogisk og leserorientert, men samtidig holde høy kvalitet. Avisen som opprinnelig var etablert som en NATO-opposisjonell utenriksavis, fikk nå et stadig sterkere innslag av hvermannsens små og store problemer – fra matpriser til skatt og boligpolitikk.

En vesentlig del av dette programmet gikk ut på å være en granskende og avslørende avis. *Orientering* var oppvokst med inspirasjon fra den amerikanske *muckraking*-tradisjonen, men som utenriksavis hadde den stort sett vært henvist til å vegetere på andres avsløringer. Med et nytt

3 Se blant annet Bastiansen 2009: 184 ff.

og sterkere fokus på norske forhold økte mulighetene for å gjøre eget gravearbeid.

Som ledd i det pedagogiske og identitetsskapende prosjektet skulle stoffet i avisen presenteres med tabloide virkemidler for å appellere til den lille mann. Cordtsen ville lage det han kalte «korte, journalistisk veldreide saker som slår, og med stor illustrasjon». Avisen fikk et klart prioritert hovedoppslag, faste elementer og gjenkjennelig struktur. Layouten ble moderne og organisert i blokker.⁴ Titlene ble enkle, konkrete og direkte. Hovedoppslaget ble *plakatifisert* – bare stikkittel, tittel og illustrasjon på hovedsaken kunne nå bre seg over 70–80 prosent av førstesiden, avishodet ikke medregnet. Store og kraftige ropte titlene ut sine budskap, ikke sjelden i versaler. Sakene var illustrert med konkrete hverdagssymboler som tog og busser, boligblokker, telefoner og ølflasker, smør, brød og Nescafé-glass.⁵

Sakene skulle *eksemplifiseres* og *anskueliggjøres*, og for en stor del kom dette i form av regnestykker. I formidlingens navn var også de ofte enkle og nære – som da *Orientering* regnet på at EF-medlemskapet ville koste hver skattyter 900 kroner i året frem til 1983.⁶ Videre ble sakene *personifisert*, som da et hovedoppslag i mars

4 Beskrivelsen er basert på intervju med Kjell Cordtsen, hans tiltredelseserklæring i *Orientering* nr. 5 1971 og et internt notat fra Cordtsen utlånt av tidligere redaktør Lars Alldén: «PM om den redaksjonelle planlegging og andre redaksjonelle forbedringer – og litt om distribusjon», juli-august 1972. Det var for øvrig gjort et forsøk med blokkorganisering av layouten også i 1968, men dette ble ikke fullbrakt.

5 *Orientering* nr. 32 og 33 1971, *Orientering* nr. 12 1972

6 *Orientering* nr. 17 1972

«Cordtsen ville satse på det nære og konkrete.»

1974 illustrerte den feilslåtte boligpolitikken i Oslo med å fokusere på en familie på Ulsrud som hadde fått 60 prosent høyere husleie på to år.⁷ I desember samme år fikk en streik på Standard telefon- og kabelfabrikk sin *human touch* gjennom en hjemme-hos-reportasje hos en familie på Haugerud, der faren var i streik. Tittelen lød: «Jeg har stått med tåra i øya og lurt på åssen vi sku klare oss til jul.»⁸ Og i en artikkel om hva skattepengene til «folk flest» gikk til, var lagereks-peditøren Halvor Larsen i Elektrisk Byrå fra Torshov/Grünerløkka, med 35 års fartstid i Jern og Metall, hentet frem for å vise poenget. Han tjente 38 000 kroner og betalte ca. 15 000 kroner året i skatter og avgifter. Brutt ned på poster var sosiale formål den største med 2910 kroner, undervisning den neste med 2715, militærvesenet var på tredje med 1410 kroner, og deretter fulgte blant annet veiutbygging og administrasjon. Reportasjen illustrerte også kontrasten mellom Larsen, som betalte «skatt av hver krone», og nullskatteytterne.⁹

Endringen i illustrasjonspolitikken førte også til at avisen, så langt den hadde ressurser til det, erstattet byråbilder med egne reportasjebilder. Også fotografisk var bruken av *casen* som skapt for denne endringen. Både i Ulsrud- og Haugerud-sakene var for eksempel familiene avbildet rundt kjøkkenbordet. Vanlige norske familier ble portrettert med sine permanentkrøller og begynnende måner, med sine respatexbord og furustoler og lystige 70-tallsmønstre på klær og gjenstander som til og med fremsto som litt fargerike i svart-hvitt. Også bildene var blitt

nære, konkrete og personlige, slik teksten forsøkte å være.

Alle disse nye virkemidlene i en avis som «fysisk» hadde vært publisert i tabloidformat siden oppstarten, ville nok ikke gjort seg fullt fortjent til betegnelsen tabloid slik vi kjenner det i dag. Det populære preget var langt fra gjennomført etter dagens standard, men som oftest forbeholdt inngangen, som en lokkedue. Artiklene var i seg selv ganske lange – og ikke på noen måte slik at «bikkja til Michelet» kunne lese dem.¹⁰ De enkleste resonnementene og regnestykkene ble presentert først, på førstesider og i ingresser. I fortsettelsen var sakene ennå ofte tunge av skriftlige kilder og fakta. Men likevel er det nok av holdepunkter for å hevde at den gamle venstresideavisen i denne perioden ble underlagt en tabloidisert logikk.

Det er DU som betaler

Skulle man først skrive for den lille mann, fikk det imidlertid også betydning for avisens henvendelsesform. I 1950- og delvis 1960-årene hadde *Orientering* hatt en mer elitistisk stil, med til dels elegante, ofte essayistiske politiske analyser og en innforstått tone der leseren helst burde kjenne både saksbakgrunnen og forholdsvis perifere utenlandske politikere ved etternavn dersom han skulle få noe ut av artiklene. Det var det definitivt slutt på nå. Skulle man snakke til den lille mann, måtte man få ham direkte i tale.

En sensommerkveld i oppkjøringen til kommunvalgkampen i 1971 satt Cordtsen sammen med Finn Gustavsen og finpusset strategien.

«Sakene skulle eksemplifiseres
og anskueliggjøres.»

7 *Orientering* nr. 12 1974

8 *Orientering* nr. 46 1974

9 *Orientering* nr. 5 1975

10 Begrepet stammer fra en reklamekampanje for VG der Jon Michelet uttalte at artiklene i VG var så korte at selv «bikkja hans» kunne lese dem.

Plutselig dukket det slagordet opp som både skulle bli en fast vignett i *Orientering* og hovedbudskap for SF: *Det er DU som betaler*.¹¹

Den første DU-saken sto på trykk 28. august 1971. Forsidetittelen etter stikkittelen «Det er DU som betaler» lød slik: «Skattelette for kapitalerne, økte byrder for den jevne mann.» I lederen som fulgte med, skrev Cordtsen at det var arbeidere og funksjonærer i «hverdagens Norge» som betalte «kalaset» – og kalaset var i praksis en skjult bombe i statsbudsjettet, der to milliarder av statens inntektsøkning på 2,4 milliarder måtte dekkes av lønnstakerne.¹² Saken var illustrert med et sjangerbilde av en staut og furet arbeider med hjelm og en svær skiftenøkkel over skulderen.

I årene etter at slagordet var oppfunnet, kom DU-sakene, med variasjoner, på løpende bånd:

«Det er DU som betaler. Det anbefalte tariffslaget gir ingen reallønnsøkning. Og de lavtlønte sakter enda lenger akterut.»¹³ «Det er DU som betaler. Tre måneder etter tariffoppgjøret. Lønnstillegget nesten oppspist.»¹⁴ Og: «DU BETALER STADIG MER I SKATT AV HVER TUSENLAPP» – som handlet om at skattetrykket hadde økt med 50 prosent for en gjennomsnittlig lønnstaker fra 1950 til begynnelsen av 1970-årene.¹⁵ «Så mye tapte du i inntekt 1971 til 72» konkluderte med at alle grupper bortsett fra trygdede ektepar hadde hatt en kraftig nedgang i disponibel inntekt i løpet av denne perioden – og at det var barnefamilieene med middels inntekt som hadde tapt mest. På motstående side ble kontrasten mellom den lille mann og de store fiskene synliggjort: «Mens næringslivet

snyster for over fire milliarder i skatter og moms hvert år.»¹⁶

I dag forbindes ofte tabloidjournalistikken om den «lille manns» utfordringer med en mer banal form for forbrukerjournalistikk, og i kanskje enda større grad hvis DU-formen er med i bildet. Ideene har likevel forholdsvis lange tradisjoner i Norge. Martin Eide viser i sin VG-historie at også VG var sterkt påvirket av de svenske tabloidene da den utviklet seg til riksavis i 1950–60-årene. Mange av visjonene og virkemidlene som *Orientering* hentet fra Sverige, kan også gjenfinnes i VGs «svenskelinje». VG viste dessuten allerede tidlig tilløp til kampanjejournalistikk, og selv om systematiske oppslag med DU-henvendelser ikke var vanlig, forekom DU-saker (eller DE-saker) så tidlig som i alle fall i 1960.¹⁷ Men det var *Dagbladet* som fra og med 1990-årene satte DU-journalistikken i system, gjorde det til et fenomen og dermed forbindes med begrepet.

Cordtsen, som senere arbeidet både i *Dagbladet* og VG, benekter imidlertid i dag ethvert direkte farskap til dagens variant av DU-journalistikken, som han mener har fint lite å gjøre med det han forsøkte å få til i *Orientering*.¹⁸

Slik DU-journalistikken ble anvendt i *Orientering*, var den først og fremst et grep for å etablere kontakt med leseren, og en idé om skape en identifikasjon og identitet med leseren. Et sentralt element ved *Orienterings* DU-journalistikk var det tydelige vesentlighetskravet. Forenklingen var der for å skaffe nye lesere og venstreorienterte velgere, personifiseringen og eksemplifiseringen var et pedagogisk middel,

11 Kjell Cordtsen, utdrag fra biografisk manusutkast

12 *Orientering* nr. 30 1971

13 *Orientering* nr. 13 1972

14 *Orientering* nr. 25 1972

15 *Orientering* nr. 29 1973

16 *Orientering* nr. 16 1973

17 Se for eksempel Eide 1995: 144, 187, 190, 197, 204, 275 ff. I VG-historien nevnes også amerikansk og britisk innflytelse.

18 Intervju med Kjell Cordtsen

ikke noe mål. Hele tiden forsøkte avisen å si noe viktig om samfunnet.

En moralsk forarget avis

Avisens tydelige politiske standpunkt var en del av dette bildet. *Orientering* var, slik den hadde vært siden starten, en politisk og moralsk forarget avis. Avisens fortellinger om hvermannsens livsbetingelser ville ikke være komplett uten det maktkritiske. Det var ikke nok å si at det var «DU» som betalte – for hva betalte «du» for? Avisen fulgte pengene, og den var refsende og granskende overfor all misbruk av makt i det norske samfunnet. Hvem hadde makten i næringslivet, hvem hadde styreverv og tillitsverv? Hvem satt på pengesekken? Var det rimelig at noen skulle være så søkende rike mens andre – den lille mann – så vidt fikk det til å gå rundt? Var det rimelig at næringslivet skulle ha spesialordninger mens den lille mann betalte store deler av inntekten i skatt? Var det rimelig å bruke fellesmidler på våpenindustri og raketter over forsvarsbudsjettet når det var mangel på barnehageplasser? Skulle institusjoner som overvåkningspolitiet bare få ture frem, og hvordan kunne institusjoner som den daværende giganten blant forretningsbankene – Den norske Creditbank (DnC) og dens nøkkelpersoner – ha så mye økonomisk og politisk makt?¹⁹

Og det var slett ikke noe krav at de mektiges fremferd var ulovlig, det holdt lenge at den i *Orienterings* øyne var umoralsk og urettferdig. Dette var blant annet synlig i avisens sterke fokus på hvordan de rike og mektige ordnet seg i

¹⁹ Tendensen var begynt i *Orientering* allerede i 1960-årene. Avisen hadde vist en stigende vilje til avsløringsjournalistikk en god stund, også under Cordtsens forrige redaktørperiode. Nå ble det uttalt politikk.

eiendomsmarkedet i et Oslo med stor boligmangel. Som da avisen i nr. 11 1973 med stikkittelen «Den jevne mann og kvinne vergeløs mot husierne», meldte at «71 ÅR GAMMEL ENKE TAR OPP KAMPEN MOT CARLTON-DIREKTØREN». Enken var i ferd med å bli presset ut av leiligheten i Parkveien hun hadde bodd i siden 1944 av direktøren i Carlton-hotellet, som kjøpte opp gårder i kvartalet for å kunne utvide hotelldriften. Ett år før var enkens leilighet delvis skadd i en brann, andre leiligheter var totalskadd. Men i stedet for at skadene ble utbedret, ble gården stående og forfalle. Enken gikk til rettssak, og ble kort etter oppsagt.

«Det var slett ikke noe krav at de mektiges fremferd var ulovlig.»

Et annet eksempel var «Gjør slik som Jensen. Bygg deg villa til 3,7 mill.

på firmaets regning», også fra 1973.²⁰ Saken handlet om A/S ARWACOs administrerende direktør Arne Jensen, som ifølge *Orientering* hadde fått bygget seg en praktvilla – med tjenerbolig – i Prinsessealleen 20 på Skøyen for firmaets midler. Igjen ble kontrasten til den lille manns livsbetingelser synliggjort, med følgende tittel på motstående side: «Det kan de færreste. Tusenvis får nå økonomisk hjelp av kommunen.» Også bildene var illustrerende – over praktbygget i Prinsessealleen kastet grønne trær behagelige skygger, mens den andre saken var bildebelegt med et nyere boligblokkmiljø i all sin grelle mangel på sjarm. I 1972 fikk 10 000 mennesker hjelp fra sosialkontorene i Oslo blant annet til bolig, samtidig som det var boligmangel i byen. Ingen ting tydet på at ikke boligen i Prinsessealleen var bygget med styrets velsignelse, så nok en gang var ikke poenget å hevde at folk som Jensen hadde gjort noe ulovlig, men å synliggjøre de skrikende forskjellene. Da Kreditkassen

²⁰ *Orientering* nr. 24 1973

åpnet sitt nye «sekstillioners bankpalass på Stortorvet», ble også det kontrastert med et Oslo med stor bolignød. Poenget var at næringslivet hadde økonomiske muskler til å skaffe seg stadig mer tomtegrunn, og Kreditkassen hadde om-trent samtidig bemektiget seg en tomt på Majorstua som kunne romme tre tilsvarende bygg. For å understreke poenget var artikkelen illustrert med tre identiske bilder av bankmastodonten på Stortorget.²¹

«Slik får du St. Olav» fra nr. 29 1973 var selvsagt heller ikke enkel veiledningsjournalistikk – det var en sydende sarkastisk gjennomgang av hvordan norske borgere som hadde gjort «utmerkede fortjenester for fedrelandet og menneskeheten», nesten uten unntak var direktører og skipsredere og hadde «minst tyve tillitsverv innen bank, industri og shipping».

Det hardtslående og det tabloide ble systematisk forent i gjennom å fokusere på forskjellen mellom den lille mann og dem med makt og posisjoner som kunne glede seg over skattelettelser og «nye kraftige formuesøkninger». Dette var typisk nok personifisert med folk som Oslo Høyres formann Otto Grieg Tiedemand, som hadde økt formuen fra 4,9 til 10,3 millioner på ett år. Men også Grieg Tidemand ble en smågutt sammenliknet med skipsreder Sigval Bergesen d.y., som økte formuen fra 87 til 123 millioner kroner på fire år.²² En annen gjenganger var tobakkskongen Johan H. Andresen. Han kunne for eksempel bli satt opp som en kontrast til at 10 000 leiligheter hadde forsvunnet i Oslo på 20 år mens utkantene ble avfolket. Boligveksten i sør holdt overhodet ikke tritt med at det var der arbeidsplassene var. Men også dette var det DU som betalte. Andresen, derimot, han hadde tjent 300 000 kroner på den siste skatteomleggingen

21 Orientering nr. 33 1971

22 Orientering nr. 30 1971

– enda han var mangemillionær fra før, mens skipsmegler Jørgen Lorentzen hadde økt formuen med seks millioner på ett år og den skattbare inntekten med bare 700 000.²³

Fulgte EF-pengene

Under EF-striden var mulighetene til å gjøre journalistikken konkret, personlig og maktkritisk virkelig fremtredende. Når ikke matkurver, ekstraskatter og fordyrede leiligheter var på dagsordenen, holdt *Orientering* på andre måter fast ved ambisjonen om å være avslørende, hardtslående og tabloid. Og som alltid fulgte *Orientering* pengene.

I januar 1972 åpnet avisen for alvor jakten på EF-pengene med å melde at Europabevegelsen hadde avsatt millioner av kroner til propaganda.²⁴ En måned senere skrev avisen at DnC hadde satt av «rekordsommer» til EF-kampen, og at nye millioner rullet inn.²⁵

Hvor mye penger det var snakk om, var ikke klart. Men DnCs banksjef Johan Melander – ikke helt flatterende utropt til «kapitalens maskingevær» – hadde tidligere gitt uttrykk for at det ikke skulle stå på pengene når det gjaldt å få Norge inn i EF, og *der* mente *Orientering* han hadde et poeng. For DnC hadde økt forvaltningskapitalen fra 5,7 til 6,4 milliarder bare fra 1971 til 1972, og og dette betydde nesten en fordobling de siste fem årene. Driftsoverskuddet var på 103,5 millioner, nettooverskuddet på over 50 millioner. Aksjonærene kunne dette året hente ut 18,9 millioner kroner i arbeidsfrie inntekter. Men tallene ga ikke noe komplett bilde, for avisen hadde merket seg at avskrivningsmulighetene var benyttet for hva de var verdt, og at deler av overskuddet var pløyd tilbake til bedriften allerede

23 Orientering nr. 31 1971

24 Orientering nr. 1 1972

25 Orientering nr. 5 1972

før det kunne kategoriseres som et regnskapsmessig overskudd. Uten å kunne vise frem én krone av pengene DnC ville furnere Folkebevegelsen med, sannsynliggjorde likevel avisen at her var det nok av både penger og sponsevilje.

Slik gikk det slag i slag. Neste gang ble det fokusert på Europabevegelsens festmiddag på M/S «Braemar» – Fred. Olsens «luksusskip». De tabloide mulighetene var utnyttet for hva de var verdt i dette oppslaget, med en stor tittel med ordlyden «Da samfunnsstøtter og storfinans gikk om bord», og store reportasjebilder.²⁶ Illustrasjonen synliggjorde hvordan utenriksminister, ekspedisjonssjefer og underdirektører i UD, generaldirektører i store selskaper, stortingsfolk og redaktører samt «stivpyntede fruer i mink» inn tok skipet. Hovedbildet viste Høyres tidligere formann, banksjef Sjur Lindebrække og stortingsrepresentant for Arbeiderpartiet Aase Lionæs, begge i finstasen og med en drink i hånden – i «politisk omfavelse». Den politiske omfavnelsen besto i at de figurerte sammen på samme bilde, og Lindebrække smilte vennlig, mens Lionæs så alvorlig mot fotografen – kanskje til og med litt beklemmt? Men *Orientering* hadde med enkle midler og språklige grep antydnet et potensielt samrøre blant samfunnstoppene.

Og så, i august 1972, en måned før EF-avstemningen, hadde *Orientering* funnet fasiten på pengespørsmålet. Med stort utstyr forkynte den at JA-siden ville få 25 millioner å rutte med i kampen. Tallene var kommet frem blant annet på bakgrunn av tilhengerorganisasjonenes oppgaver over regjeringens bevilgninger, interne brev mellom Rederiforbundet, Bankforeningen, Norsk Handelstands forbund etc. Avisen hadde riktignok ennå ikke fått hull på spørsmålet om hvor mange av DnCs millioner som skulle gå til JA-arbeidet, men med dokumenterte tall i

20-millionersklassen hadde den mer enn nok å slå opp.²⁷

«DE FÅR STADIG MER PENGER OG MAKT, MEN MINDRE SKATT», lød tittelen 16. september 1972 – bare en drøy uke før folkeavstemningen. Denne gangen var saken en oversikt over fem EF-støtter som ønsket enda friere spillerom for kapitalen. Kjente navn som Jørgen J. Lorentzen, Johan H. Andresen, Otto Grieg Tiedemand og andre gjengangere som direktør Per M. Hansson og skipsreder Nils Astrup var igjen hentet frem, og det ble, slik det pleide, gjort et poeng av at alle hadde gullkantede inntekts- og formuesforhold – som i tillegg var ytterligere forbedret etter innføringen av momsen.

Orientering var en liten og fattig avis som levde konstant på kanten av økonomisk ruin. Journalistene i *Orientering* måtte utrette sitt kritiske og granskende arbeid med små midler. Som oftest kom sakene frem ved hjelp av helt åpne og tilgjengelige kilder. De fleste sakene over illustrerer hvordan *Orientering* fant egne nyheter og vinklinger ved utrettelig å grave seg ned i stoff som var offentlig fullt tilgjengelig, men som ikke alle interesserte seg for. Avisen fant materialet sitt hos SSB, i årsmeldinger, internblader, rapporter og offentlig tilgjengelige statlige og kommunale papirer – blant annet. Når avisen gikk løs på maktkonsentrasjonen i norsk næringsliv, var det ifølge Kjell Cordtsen for eksempel med den statlige formuesfordelingskomiteen og Kierulfs håndbøker som kilde.²⁸ Det som kjennetegnet team Cordtsen, var viljen til å gå tallene etter i sømmene og vise kreativitet.

²⁷ *Orientering* nr. 28 1972

²⁸ Kjell Cordtsen, upublisert biografisk manusutdrag. Kierulfs håndbøker ble utgitt fra 1900 og besto av innsamlende, standardiserte og bearbejdede data om norske børsnoterte selskaper og verdipapirer.

²⁶ *Orientering* nr. 6 1972

Kjell Cordtsen og Finn Gustavsen (t.h.) skapte ny journalistikk i Orientering, men holdt også båndene knyttet til avisens opprinnelige tanke. Her representert ved avisens første redaktør Sigurd Evensmo (t.v.). Foto: privat.

Men aller mest illustrerer sakene kanskje det som ble et fremtredende trekk ved avisen i denne perioden – nemlig hvordan det maktkritiske aspektet førte til at sakene om og for den lille mann ofte kom til å handle om «den store».

Sutring fra intelligentsiaen

Gjennom årene hadde det alltid stått strid om avisens uavhengighet. Med jevne mellomrom lot folk i partiet høre fra seg med kritikk av det de oppfattet som en elitistisk, urban og kulturorientert – og for lite partibyggende – linje. Denne konflikten eksploderte under striden med SUF, den radikaliserende ungdomsorganisasjonen til SF, på slutten av 1960-årene. Maoistene

i SUF ville innføre demokratisk sentralisme og dermed streng informasjonskontroll. Sammen med støttespillere i morpartiet, som sentralstyremedlemmene Kjell Bygstad og Svein Johansen, gikk de stadig til frontalangrep på avisen. Johansen karakteriserte for eksempel Cordtsens betoning av pressens frihet for «en av de hullste myter i kapitalismen», og avisens linje en «overflatisk sutring» fra Kristiania-intelligentsiaen og «rødvins- og osteeliten på Teatercaféen» – noe han mente var helt i utakt med norske arbeidere, bønder og fiskeres livsverden.²⁹ Det gikk så langt at den såkalte SUF-Bygstad-fløyen

²⁹ Orientering nr. 33 1968

planla en «fiendtlig takeover» av en større aksjepost i avisen i 1968. Dette ble avverget gjennom at aksjeposten ble spredt tynt utover på partilagene, men paradoksalt nok åpnet redningsaksjonen for partieierskap.³⁰

Når først den dramatiske splittelsen med SUF var en realitet i 1969, opplevde nok både morpartiet og redaksjonen i *Orientering* det som en lettelse, men det betydde samtidig nye kriser. SUF-striden – og innmarsjen i Tsjekkoslovakia høsten før – kostet både partiet og avisen mye oppslutning, og dette forsterket behovet for en lojal og partibyggende avis. Noen år etter kom så Cordtsens revitaliserte linje, og tallet på abonnenter klatret friskt oppover igjen – det ble tredoblet på fire år.³¹ Samtidig skapte EF-saken nytt engasjement på venstresiden. Norges nei til EF i 1972 var dessuten et slag for partipressen, og en viktig grunn til at de fleste partier og aviser løsnet båndene til hverandre.³²

Men i SF gikk utviklingen andre veien. Tanken om å sette avisen inn i partibyggingens tjeneste ble paradoksalt ikke forlatt da det igjen kom bedre tider. I stedet ble det besluttet at den eventyrlige EF-seieren på venstresiden skulle melkes, blant annet gjennom å konsolidere partiet og legge mer vekt på partiets bruk av avisen.³³ Teknisk var en viktig barriere brutt gjennom aksjespredningsvedtaket fra 1968, og fra 1973 ble avisen partiets eiendom og redaktorene valgt på partilandsmøtene.

30 Kampen om aksjeposten er nærmere beskrevet i Fonn 2011.

31 Jamfør redaktør Cordtsen i *Orientering* nr. 4 1975

32 Bastiansen 2009

33 *Orientering* nr. 10 1973

Men så langt hersket likevel en tilstand av relativ idyll mellom parti og avis. Alt tydet på at *Orientering* ville kunne fortsette sin kvasi-uavhengige linje i overskuelig fremtid – som et partied «talerør», men med stor redaksjonell frihet.³⁴ Redaktør Cordtsen var selv med i komiteen som foreslo partiovertakelsen, han var selv en del av flertallet, og han la selv frem innstillingen om overtakelsen på SFs landsmøte i 1973 sammen med blant andre eks-redaktør Lars Alldén.

«Sakene om og for den lille mann kom ofte til å handle om «den store».»

Riktignok var ikke alle like begeistret for ideen. Både pressekomiteens

mindretall, representert ved Ola Bonnevie, og tidligere styreformann Viggo Hansteen ga uttrykk for sterk bekymring. Partisplittelsen fire år før ville «tatt livet av *Orientering*, dersom partiet hadde hatt hånd om avisen», fremholdt Hansteen: «Papegøyeplapringen i A-partiavisene rundt omkring i landet har vist hvilken klam hånd et sentralstyrediktat kan legge på den frie meningsutveksling i en partiavis.»³⁵ På dette tidspunktet ble imidlertid ikke motforestillingene eller faresignalene tatt alvorlig.

Den sosialistiske pressas oppgave

Men i bakgrunnen lurte radikaliserings som SUF-bevegelsen både var opphav til og et resultat av. Den fortsatte som vi vet utover i 1970-årene, og preget også deler av den venstrepopulistiske bevegelsen som spilte så stor rolle i EF-striden. For om SUF var ute av partiet, forstummet slett ikke diskusjonen om avisens linje, og retorikken skilte seg heller ikke synderlig fra 70-årenes. Den radikaliserende retorikken var ikke

34 *Arbark, serie G, boks 2: Årsberetning for A/S Orientering 21. mars 1972 til 27. mars 1973*

35 *Viggo Hansteens innlegg på Orienterings generalforsamling i 1973. Utlånt av Viggo Hansteen.*

engang forbeholdt den sosialistiske siden av politikken. Dette kom for eksempel tydelig frem da Audgunn Oltedal, senere SV-er og redaktør for *Orienterings* etterfølger *Ny Tid*, men på dette tidspunktet Venstre-kvinne, ble intervjuet av Hartvig Sætra i *Orientering* i 1972. Hun forklarte Studentvenstrelagets seier i Studentersamfunnet i Bergen samme høst slik: «Vi gjekk til val på eit klart antikapitalistisk standpunkt. Det kapitalistiske samfunnet er etter vårt syn eit menneskefiendsleg samfunn.» Oltedal gjorde det helt klart at populismen hadde tatt opp i seg viktige deler av den nymarxis-tiske analysen.³⁶

Selv om det er vanskelig å trekke klare skillelinjer mellom de forskjellige fraksjonene i SF,³⁷ er det liten tvil om at minst en undergruppe i partiet la seg tett opptil diskursen fra SUF-tiden. Denne gruppen, som vi for enkelthets skyld kan kalle de «progressive» i partiet, var også svært opptatt av avisen som partiredskap.³⁸ Ikke minst ble Arne Nygårdsmoen, journalist i *Orientering* og tidligere SFU-leder,³⁹ en ivrig forkjemper for et «annerledes» *Orientering*. I et internt notat fra september 1971 skrev han for eksempel at det

*«De «progressive» i partiet,
var også svært opptatt av
avisen som partiredskap.»*

36 *Orientering* nr. 38 1972. Oltedal var på dette tidspunktet fortsatt representant for Unge Venstre og Studentvenstrelaget. Hun hadde vært aktiv i PAG (Populistiske arbeidsgrupper) i Bergen og journalist i *Dagen* under Arthur Berg.

37 Vasaasen 1990 diskuterer dette mer i detalj, og Frank Rossaviks historie om SF/SV som kommer i 2011, vil sikkert også kaste mer lys over de forskjellige konstellasjonene i partiet.

38 Mange radikale vil kanskje protestere på at begrepet «progressive» er forbeholdt en spesiell fløy i SF. Her er begrepet brukt slik for å synliggjøre at dette var et spesielt miljø i partiet, etter alt å dømme med et større innslag av sterke radikale enn i partiet som helhet.

39 SFU (Sosialistisk ungdomsforbund) ble SFs nye ungdomsorganisasjon etter at SUF brøt ut.

måtte være en forskjell «mellom den sentimentale og humanistiske liberalismen og den kampbevisste sosialismen» og at «det er bl.a. her forskjellen mellom *Dagbladet/VG* og *Orientering* skal gå». Han fortsatte:

Forutsetningene for kamp er; oppvåkning («avsløring»), innsikt (analyse) organisering og aksjon. Jeg kan jo her passende minne om Maos ord om nødvendigheten av *brua* for å komme over elva. Det sosialistiske partiets oppgave er nettopp å samordne og sette antikapitalistiske aksjoner inn i en sosialistisk sammenheng, å utvikle og styrke disse aksjonene. Det er den sosialistiske pressas oppgave å skrive om dette.

Denne politiske linja er den revolusjonære vegen. Den går ut på nødvendigheten av *organisering til kamp*. Det er folks egen organisering til forsvar for og kamp for egne interesser som er innholdet i demokratiet, også det sosialistiske.⁴⁰

Nygårdsmoen var ikke alene om disse tankene i partiet, og på SFs landsmøte i 1973 ble Cordtsen forsøkt kastet gjennom et benkeforslag. Kritikerens ankepunkt mot avisen var at den var for elitistisk, for urban, for kulturorientert og for lite partiavis. Den manglet stoff fra arbeidsplassene og folkelige aksjoner i lokalsamfunnet – den var i det hele tatt for lite grasrot-inspirert. Tendensen til personifisering av politiske motstandere, spesielt av toppene innenfor bank- og storindustri, ble mislikt, og det samme gjaldt preget av «populær-avis», med store titler og bilder.⁴¹ Første del av kritikken var gammelt nytt, siste del

40 *Arbark serie G, boks 8: Arne Nygårdsmoen, notat til styremøte 30. september 1971, datert 23. september*

41 *Orientering* nr. 10 1973

var en direkte avvisning av avisens nye og tabloide linje. Forsøket på å kaste redaktøren mislyktes inntil videre.

Ved stortingsvalget i 1973 gjorde alliansen som var oppstått under EF-striden, Sosialistisk Valgforbund, et svært godt valg. Valgforbundet besto av SF, Norges kommunistiske parti (NKP), deler av Arbeidernes informasjonskomité (AIK) og en gruppe uavhengige sosialister. Suksessen fikk partene til å planlegge samling i et «ekte» fellesparti – Sosialistisk Venstreparti (SV).⁴² Dette var i utgangspunktet en utvikling som *Orientering* heiet frem og kalte en historisk sjanse.⁴³

Som følge av planene oppsto også planer om en felles avis, til erstatning for både *Orientering* og NKP-avisen *Friheten*. I 1974 ble det satt ned et nytt presseutvalg, denne gangen for hele det kommende SV. Utvalget var partssammensatt, og Kjell Cordtsen var en av to SF-ere.⁴⁴ Presseutredningen som sto ferdig ved årsskiftet 1974–75, er interessant lesning om forholdene i partiavisens tid. Det nye partiets hovedorgan skulle bli en avis som forsvarte «interessene til de brede lag av folket», og det het at en «sosialistisk presse er [...] en uatskillelig del av et sosialistisk parti som vil skape innsikt, kontakt og aktivitet». Samtidig går *Orienterings*-redaktørens kjente formuleringer og visjoner for avisen igjen i store deler av dokumentet. Fokuset på «den lille mann» var gjennomgående, og avisen skulle gjennom «reportasjer og intervjuer, bilder og titler gjøre stoffet levende», være konkurransedyktig på det åpne markedet, ikke minst med middagsavisenes lørdagsutgaver, og skulle ikke «bli så kompakt politisk at den virker lukket på folk som ikke selv [var] aktivt med i partiet». Den nye partiavisen skulle bli en masseavis, og den

42 AIK var en utbrytergruppe fra Arbeiderpartiet som var mot EF.

43 *Orientering* nr. 15 1974

44 *Orientering* nr. 26 1974

skulle endatil «definere politikk *atskillig videre* enn det *Orientering* og *Friheten* gjør i dag».⁴⁵ Presseutredningen fremstår som et stort kompromiss mellom politikere som ville drive politikk, og journalister som ville drive journalistikk, uten den berørte de motsetningene dette kunne utløse.

Hvordan rimte dette med drømmen om den uavhengige venstresideavisen, avisen som slett ikke ville gifte seg? I dag forklarer Kjell Cordtsen at han kunne gå inn for partiavis av praktiske grunner. «Det handlet litt om penger og litt om innflytelse», sier han, og karakteriserer det som en hestehandel – som han beklager dypt i dag.⁴⁶ Blant annet var det snakk om å overføre betydelige ressurser til avisen. At nyordningen virket fristende for redaktøren for en fattig liten avis, er ikke å undres over. Det mest sannsynlige er at redaksjonen på dette tidspunktet så for seg et «åpent» forhold, et ekteskap med rom for de utskielene man måtte ønske seg.

«Orienterings surhet»

En partisamling med kommunister og demokratiske sosialister under samme tak skulle vise seg å være et skjørt byggverk. Et halvt års tid før partisamlingen skulle vedtas våren 1975, ble toneangivende røster i NKP mer og mer skeptiske til å legge ned partiet dersom ikke SV konstituerte seg som marxistisk-leninistisk. Det betydde også at *Frihetens* plass i det nye avisprosjektet ble tiltakende usikker.

Parallelt med samlingsbestrebelsene tiltok kritikken mot *Orientering*. Ifølge kritikerne manglet avisen fokus på ressurs- og naturbevegelsen, Utkant-Norge og Nærmiljø-Norge, kvinnekam-

45 Innstilling fra SVs avisutredningsutvalg. Utlånt fra Lars Allén. Min utheving.

46 Han sier også i dag at han ser sin beslutning den gangen som manglende prinsipiell tenkning om forholdet mellom parti og avis. Intervju med Kjell Cordtsen

pen, aktivistiske grupper av alle slag «fra dagheimaksjoner til Chile-komiteer» og SFs grunnplan. Den tabloide og personorienterte linjen fikk stadig kritikk.⁴⁷ Et typisk leserinnlegg fremholdt at avisen måtte ta opp i seg «det oppbrudd som skjer i norsk politikk ved radikaliserings av fagbevegelsen, oppblussingen av kvinnekampen og den nye økopolitiske bevissthet som brer seg», og satse på stoff som «gir tro på muligheten av å gjøre noe for å knekke kapitalismen og som peker fram mot sosialismen». Innsenderen mente dette måtte prioriteres framfor «stoff om hvor grusom kapitalismen, USA eller banksjef Melander er».⁴⁸

Kritikken kom både fra lesere og folk i partiapparatet. I desember 1974

skrev to representanter for SFs pressestyre et syvsiders notat til sentralstyret med krass kritikk av avisen. De to underskriverne, Tom Christophersen og Thor Finsberg, var formann og sekretær i pressestyret. Det kom frem at pressestyret hadde diskutert avisen kontinuerlig siden landsmøtet i 1973, og ankepunktene sto ved lag:

Redaktøren må ta ansvar for avisas dårlige dekning av det som skjer på arbeidsplassene. Hva skjer med de lokale småbedriftene? Hvorledes er kåra der, og hva driver de med til daglig? Det er viktige spørsmål for svært mange, men Orientering verken stiller eller forsøker å finne svar på disse spørsmåla. [...Og] hvorfor hører vi aldri om slitet og strevet til dem som er aktive i det lokale laget eller foreninga?⁴⁹

47 Jmfør blant annet sammenfatning av Cordtsen i Orientering nr. 4 1975

48 Orientering nr. 8 1975

49 «Framlegg om ny redaktør i Orientering.» Notat fra Tom Christophersen og Thor Finsberg 16.12.1974 til SFs sentralstyremøte 18.12.1974. Lars Alldén's private arkiv.

De to mente dette hadde sammenheng med avisens grunnleggende holdning – og det var at den rett og slett var for sur. «Når skreiv avisa om noe godt og riktig? Støtt er det sur kritikk», skrev de. En redaktør i en partiavis var dessuten en tillitsmann, og måtte opptre deretter:

Tillitsrepresentanter i det sentrale apparatet er offentlige personer. De må alltid vurderes slik: Tjener de partiet og arbeiderklassen? Kan andre kamerater gjøre jobben bedre enn dem? Vi må først og fremst ta hensyn til bevegelsen.⁵⁰

«Parallelt med samlingsbestrebelsene tiltok kritikken mot Orientering.»

Underskriverne ønsket nok en gang å kaste Cordtsen og erstattet ham med Arne Nygårdsmoen, men også nå endte det med at Cordtsen ble sittende. Nygårdsmoen selv nørte godt oppunder kritikken, som han pekte på at hadde bredde i partiet. Han stilte spørsmålet «Hva er interessant for en sosialistisk avis?» og mente at avisen måtte skrive slik at «vanlige folk skal kjenne att seg sjøl og sine egne problemer [og at avisen skulle] være en aktiv del av – det politiske arbeidet gruppene foran driver, [og] auke forståelsen for sammenhengene og viljen/evnen til videre kamp». Det måtte bety helt andre prioriteringer, og også at avisen måtte legge av seg den harde, personorienterte formen. «Vi virker moralistiske og aggressive – hardheten i formen gjør at vi får problemer med troverdigheten. Vi må snakke atskillig mindre om det gale andre står for og gjør, atskillig mer om det bra vi sjøl gjør», slo Nygårdsmoen fast.⁵¹

50 Ibid.

51 Orientering nr. 4 1975

Direktør-effekten

I realiteten skjøt en del av kritikken rundt de forskjellige dekningsområdene over mål. I praksis var både utenriks- og kulturstoffet bygget kraftig ned de siste årene. Dette ble også dokumentert allerede under striden, gjennom en innholdsanalyse av 1974-årgangen utført av en gruppe sosiologistudenter ved Universitetet i Oslo. Selv splittet opp på enkeltområder var ikke bildet så ensidig som kritikerne ville ha det til, og sammenlagt omfattet over 60 prosent av stoffet artikler fra arbeidsplassene og fra fagbevegelsen, stoff om SF, SV eller SVU og om distriktspolitikk, jordbruk og fiskeri – samt leserinnlegg. Noen av de stoffområdene lesere hadde ment var overdekket, som sikkerhets- og forsvarspolitikk, lå veldig lavt, på 3,7 prosent. Andre områder kritikerne hadde etterlyst, sto det imidlertid ikke så bra til med – kvinnespørsmål var for eksempel avspist med 3,5 prosent.⁵² Men totalt sett var det ikke riktig at avisen manglet stoff om arbeidsplasser, distriktspolitikk, SF-lag og så videre. Tvert imot kan det virke som om kritikerne nettopp etterlyste stoff om den lille mann, og det var nettopp det redaksjonen forsøkte å satse på. Så hvorfor var konflikten så bitter?

Etter ytterligere 35 år med journalistikk for «den lille mann» vet vi at det ikke er noe entydig begrep. «Den lille mann» lar seg ikke fange i noen bås verken sosialt, politisk eller demografisk. Han er i dag like gjerne selvstendig næringsdrivende som arbeider, og den lille manns kamp portretteres vel så ofte som en kamp mot staten og byråkratiet som mot skipsredere og bankdirek-

tører. Både VG og *Dagbladet* spiller i dag på en populisme som i beste fall er politisk grenseoverskridende, ofte også høyreorientert.⁵³

Orienterings lille mann bodde først og fremst på det sentrale østlandet. Dette skyldtes først og fremst avisens mangel på ressurser. Å reise var dyrt og tidkrevende, og det la begrensninger på aktiviteten. Dermed ble det gjerne slik at hjemme-hos-reportasjene om familiene som ikke fikk endene til å møtes, sjelden kom særlig lenger enn til Siggerud, og miljøproblemer på bedriftene kunne bli dekket gjennom intervjuer ved Yrkeshygienisk institutt.⁵⁴ Men det lå også noen føringer i stoffvalget – for var ikke denne lille mannen også mer interessert i boligmangelen i Oslo enn miljøvern i distriktene? Var han ikke oftere funksjonær og lønsmottaker enn småbruker? Man må i alle fall gå ut fra at han var levende opptatt av hva samfunnstoppene foretok seg, og han var heller ikke helt uinteressert verken i kultur- eller utenriksstoff. Som Kjell Cordtsen sier om avisens kritikere i dag: «Deres grunnplan var annerledes enn vårt.»⁵⁵

Dessuten gjenspeilte kritikken et annet viktig moment, nemlig at avisen tydelig fokuserte på det «høypolitiske» fremfor det «lavpolitiske». En ren innholdsundersøkelse som den Egeland var med å lage, viser ikke de kvalitative prioriteringene mellom stoffområdene, og sier heller ingenting om hvordan stoffet ble presentert. Når man går gjennom de siste årgangene på ny, ser man at det urbane, «høypolitiske» og rikspolitiske preget er mer fremherskende enn hva en

52 Undersøkelsen konkluderte med at hele – relativt sett – 12,7 prosent av stoffet handlet om økologi, ressurser og distriktspolitikk, og at 12,8 prosent var stoff om SF, SV og SVU – herunder grunnplanen. Fagbevegelsen, arbeidskonflikter og arbeidsmiljø utgjorde 17,8 prosent, mens 18,8 prosent av innleggene var debattinnlegg og kommentarer fra leserne. *Orientering* nr. 4 1975.

53 Se Johansen 2001 for en interessant diskusjon om tendensen i norsk populistisk journalistikk. *Dagbladet* bruker for øvrig sjelden begrepet den lille mann, men avisens service- og kampanjejournalistikk, til forskjell fra dens kulturdekning, har med årene fått mye av det samme preget som VGs.

54 For eksempel *Orientering* nr. 12 1972, nr. 28 1974

55 Intervju med Kjell Cordtsen

ren opptelling viser. I tråd med det vi tidligere har sagt om fokuset på «den store mann», er det særlig viktig å merke seg at det var en klar tendens til en viss «direktør»-effekt blant førstesidestoffet og saker som ellers fikk bred plassering: Rikspolitiske eller elitepregede saker, om storfinans og politiske topper etc., ga påfallende ofte store oppslag.⁵⁶

Det som imidlertid er et viktig poeng, er at direktøreffekten kan ha vært en direkte konsekvens av *Orienterings* blanding av avslørende og tabloid linje. Avisen ville noe mer enn å rapportere, den ville granske og undersøke. Den la vekt på egne vinkler, ukjente opplysninger. Og vinklene og opplysningene skulle vekke oppsikt – de skulle ha et preg av sensasjon. Stoffet fra grasrota som kritikerne ofte krevde, kunne rett og slett ikke fylle den ambisjonen.

Når redaksjonen i tillegg var liten og fattig, skapte ressursituasjonen og kildetilgangen en ytterligere vridning i retning av det urbane, offisielle og det som ganske enkelt angikk datidens politiske og økonomiske «kjendiser». En liten håndfull mennesker satt på et kontor i Oslo og forsøkte å gjøre seg bemerket i det store norske avislandskapet. De hadde begrenset tilgang på lukkede kilder, men brukte de mer eller mindre åpne med stor flid, kreativitet og avsløringsvilje. Men hvor kunne man få tilgang på rapporter, utredninger, markedsanalyser og statistikk som kunne settes sammen til et bilde som sa noe mer om samfunnet enn de daglige fellesnyhetene? Det meste av det som var tilgjengelig, fantes i departementer, organisasjoner og de store be-

driftene. Avisens ambisjoner og ressurser styrte den i sin egen retning.

En arbeidsulykke?

I sluttstriden om avisen oppsto det minst tre forskjellige konstellasjoner. På en side sto flertallet i redaksjonen, som ville holde fast på avisens uavhengige tradisjon. Så var det partibyggerne, som primært så avisomleggingen som et redskap i politikkenes tjeneste. I tillegg kom de mest progressive krefte i SF, som ville ha en strengt styrt partiavis. Det siste halvåret før avisen gikk inn sommeren

1975, slo konfliktene ut i full blomst.

Sentralt var det såkalte Vestlandsseminaret om SV-pressa, et løst sammensatt og leninistisk inspirert underbruk av partilaget ved Universitetet i Bergen. Vestlandsseminaret kom sammen på etterjuls vinteren 1975 for å drøfte organiseringen av SVs avispolitikk og endte med å fremsette en rekke krav som fikk en slags formell status. En sentral skikkelse knyttet til Vestlandsseminaret var Arne Nygårdsmoen.

Mens Cordtsen-redaksjonen hadde store visjoner om journalistikken som fag, så Vestlandsseminaret på avisdrift som en form for politisk aktivisme. Å være journalist i den nye SV-avisen ble først og fremst betraktet som et politisk verv, ikke en profesjon. Liv Marit Idsø, sekretær i nemnda for Vestlandsseminaret, mente den tradisjonelle forståelsen av journalistrollen, og pressens egen selvforståelse, var uhåndterlig i partisammenheng: «Å vera journalist i ei sosialistisk avis er å ha ei politisk viktig stilling i

«Den «lille mann» lar seg ikke fange i noen bås verken sosialt, politisk eller demografisk.»

⁵⁶ Detaljene diskuteres nærmere i Fonn 2011.

Grepene i den DU-journalistikken som *Orientering* lanserte tidlig på 1970-tallet, dukket mer enn 20 år etterpå opp i *Dagbladet*. Både Cordsen (bak t.h.) og den unge John Olav Egeland (nr. 2 bak f.v.) fortsatte sin journalistiske løpebane der. Foto: privat.

partiet.»⁵⁷ I de progressives verdensbilde var det en nær sammenheng mellom avisens organisasjon, innhold og dens politiske slagkraft:

SV skal vera eit sosialistisk parti i eit kapitalistisk samfunn. SV-pressa skal vera ei sosialistisk presse i eit kapitalistisk samfunn. [...] Ejin viktig del av strategien for sosialisme er å organisere våre organ (parti, presse) slik at dei i måten å vera oppbygde på – og å fungera på – er med og førebur den sosialistiske revolusjonen.⁵⁸

57 Se *Orientering* nr. 16 1975

58 *Ibid.*

Til og med ansettelsespolitikken ville Vestlandsseminaret strømlinjeforme. Seminaristene ville ha «likeløn, rotasjon av verv, tilsetjing på åremål, forpliktande formuleringar om kvinnerepresentasjon». 40 prosent av de ansatte skulle være kvinner, 40 prosent av stoffet skulle være på nynorsk, og ansettelsene skulle skje ved kollektive valg.⁵⁹ Selv spørsmålet om rotasjon av journaliststillingene ble lest inn i et klassekamperperspektiv, som da Arne Nygårdsmoen formulerte det slik:

59 *Ibid.*

Det er ikke lett å bekjempe den private eiendomsretten. I partiet gjelder det å hindre at den utvikler seg. Rotasjon er et prinsipp som skal sikre at den private eiendomsretten ikke kommer gjennom sedvane-retten.⁶⁰

I utgangspunktet underskrev ikke partiledelsen – i den grad den kan betraktes som et kollektiv med helt sammenfallende meninger – på alle disse litt outrerte forslagene. Lars Alldén, som i 1975 var leder i SFs pressestyre og dermed også styreformann i *Orientering*, sier i dag at det aldri var meningen at partiet skulle dirigere avisens innhold eller debattere redaksjonens prioriteringer – selv om han medgir at flere sikkert hadde veldig lyst til akkurat det.⁶¹ Men partiledelsen fokuserte primært på samlingsprosessen, det som kunne bli tiårets viktigste politiske begivenhet på venstresiden, og som storebror i konstellasjonen måtte SF gå foran og vise vei, samtidig som alt det gamle preget som kunne forbindes med SF, måtte dempes, og dette gjaldt i aller høyeste grad *Orientering*.⁶²

Mens månedene gikk, ble det mer og mer tvilsomt om NKP kom til å gå med i SV, og om *Friheten* ville gå inn i det nye avisprosjektet. Fra *Orienterings*-redaksjonens side sett ble situasjonen dermed mer og mer absurd. *Orientering* skulle i praksis nedlegges for bare å gjenoppstå med nytt navn og i ny ham. Jo mer begivenhetene svekket samlingsargumentene, jo mer kom dette til å likne på en kamp om *Orienterings* sjel – en kamp mellom en forholdsvis uavhengig, tradisjonsrik avis med journalistisk tyngde og ambisjoner, og en partistyrte publikasjon, et informasjonsorgan for politikerne.

Striden spiste seg nå langt inn i redaksjonen, der flertallet truet med å si opp jobbene sine. Den ble også godt stoff i hovedstadspresen. Klubbformann og journalist Lise Winther sa opp i protest og analyserte situasjonen i flere avisinnlegg. Hun beskyldte blant annet Nygårdsmoen og Vestlandsutvalget for å sitte «sammen i drivhuset og [drømme] om grasrota», og kalte planene en «karusell med hobbyjournalister». ⁶³ Den etablerte pressen støttet redaksjonsflertallet i *Orientering* helhjertet. Arne Skouen skrev i *Dagbladet* at diskusjonen uvegerlig brakte tankene hen på den etter hans oppfatning temmelig ubehjelpelige akademiske politiske journalistikken som også *Klassekampen* var preget av, med «drabelige forsøk på en språklig folkelighet ingen arbeider kjenner igjen». Når *Orientering* hadde overlevd gjennom årene, var det fordi det var *pressefolk* i redaksjonen, som kunne journalistikk som *fag*: «Svært mange tror at det holder med de riktige politiske synspunktene, da er kvinnen eller mannen god nok. Da er det bare å skrive. Derfor er det så mange kors på politiske organers kirkegård», tordnet Skouen.⁶⁴ NJ-formann Trygve Moe oppfordret nærmest til boikott av stillingene i en slik avis.⁶⁵

Liv Marit Idsø sier i dag at hun undret seg over den statusen Vestlandsseminaret etter hvert fikk i sluttstriden om *Orientering*. Hun mener det faktum at seminaristenes synspunkter fikk så stor oppmerksomhet i hovedstadspresen, bidro til å gi dem mye større innflytelse enn de ellers ville hatt.⁶⁶

Det gjorde ikke saken bedre at Audgunn Oltedal, den heteste kandidaten som redaktør for den nye partiavisen og Vestlandsseminarets fremste kandidat, uttalte at hun mente at det ville bli

60 *Orientering* nr. 16 1975

61 Intervju og korrespondanse med Lars Alldén

62 Basert på intervjuer med bl.a. Lars Alldén og Kjell Cordt-sen

63 *Orientering* nr. 16 1975

64 *Dagbladet* 23. januar 1975

65 *Orientering* nr. 16 1975

66 Intervju med Liv Marit Idsø

vesentlig å «få journalistar som har frigjort seg frå sine tidlegare mål og vurderingar av kva 'godt stoff' og god journalistikk er». Dette er ikke lett, påpekte hun – og medgikk at det heller ikke ennå var utarbeidet noen teori om hva en sosialistisk mediepolitikk var. «Sosialistpressa vår har til no hatt det sams med den borgarlege og sosialdemokratiske pressa at ho er mest oppteken av topp-planet,» sa Oltedal, og fremførte dermed også en klar kritikk av avisens «direktør»-effekt.⁶⁷ Hun ble valgt til ny redaktør på SVs samlingskonferanse i mars 1975.

Cordtsen og hans støttespillere kjempet med nebb og klør for sin linje, men talte for døve ører. Partidannelsen og den nye avisdannelsen skulle gjennomføres uansett. Etter hvert som frontene ble mer og mer steile, ble avisen en «kasteball i en politisk strid», sier Cordtsen i dag.⁶⁸ Lise Winther beskrev det slik at den progressive fløyen fikk lett match fordi partifusjonistene ikke konsentrerte nok oppmerksomhet om avissspørsmålet:

[Samlingskonferansen] fikk ikke drøftet avissspørsmålet. Det kan være tvil om redaktørvalget bevisst signaliserte partiets avispolitikk, men utvilsomt tolker vestlandsseminaristene det som grønt lys for sin linje. Derfor er jeg redd for at det foreligger en reell risiko for at SV-avisa starter opp som et eksperiment og dyrt må anskaffe seg de erfaringer som ellers kan fås gratis. Risikoen blir særlig reell, dersom besluttende partiorganer forsømmer å orientere seg på den aktuelle grasrota – i dette tilfellet avisarbeidsplassen.⁶⁹

67 Orientering nr. 8 1975

68 Intervju med Kjell Cordtsen

69 Orientering nr. 16 1975

*«Han sier at Orientering
ganske enkelt ble nedlagt
ved en arbeidsulykke.»*

Dermed ble kanskje også polariseringen mellom SF-ledelsen og *Orienterings*-redaksjonen sterkere enn den trengte å bli. Cordtsen-fløyen opplevde det som et hardkjør fra folk de mente ikke forsto seg på journalistikk. Sentrale personer i partiet opplevde etter alt å dømme protestene fra redaksjonen som journalistisk fintføleri i en viktig og til dels dramatisk partibyggingssfase.⁷⁰

Om den hardtslående, tabloide linjen *Orientering* hadde hatt suksess og ga journalistisk kredibilitet, gjorde den i alle fall ikke inntrykk på dem som skulle etablere det nye Sosialistisk Venstreparti.

Dag Seierstads analyse i dag er kanskje den som best fanger opp det som skjedde. Han sier at *Orientering* ganske enkelt ble nedlagt ved en arbeidsulykke.⁷¹

Orienterings etterfølger, *Ny Tid*, ble lansert i midten av august 1975. Den nye redaktøren Audgunn Oltedal beskrev i et intervju SV som resultat av «den radikaliserings og nyorienterings som har gått føre seg dei siste 5-6 åra. Dette oppbrøt seg gjennom EF-kampen. SV er på same tid eit politisk parti og ei rørsle.» Dette oppbruddet, mente hun, måtte *Ny Tid* bære videre. Hun bekreftet også at *Ny Tid* skulle være et «menig-

70 Det var også et element av personkonflikt her. SF-ledelsen mente den nye avisen måtte ha en redaktør som kunne virke samlende. Midt oppe i de kaotiske forhandlingene med NKP så trolig SF-ledelsen en anledning til å bli kvitt en redaktør og et knippe journalister de opplevde som mer og mer brysomme. Basert blant annet på Lars Alldén, svarinnlegg til *Ny Tid* angående 35 års jubileumsartikkel for *Orientering* 19.08.2010.

71 Intervju med Dag Seierstad

hetsblad» – et organ «for arbeidsfolk sin sosialistiske kamp i Norge».⁷²

Likelønn, en rettferdig kjønnsfordeling og ny-norskfordelingen var nå slått fast som prinsipp, men det ble lagt vekt på journalisterfaring, og rotasjonsprinsippet var forlatt. Forlatt var også ideen om en samlingsavis, i den forstand at den tyngste medspilleren i prosjektet, NKP og *Friheten*, var ute. I navnet ble *Orientering* «opptatt» i *Ny Tid*, men i praksis var det en helt ny og annerledes avis. Den gamle uavhengige opposisjonsavisen var blitt en fullblods partiavis, midt under partipressens fall, og selv om mange av spådommene om *Ny Tid* siden ble gjort til skamme, forsvant *Orienterings* særpregede linje ut med badevannet.

Slik havarerte det norske 70-tallsforsøket på å skape en politisk, vesentlig og hardtslående tabloidjournalistikk som til og med tok i bruk DU-virkemidler. Kjell Cordtsen tok med seg ideene om en slagkraftig tabloidjournalistikk til *Dagbladet*, der han levde et langt liv som avismaker og blant annet var helt sentral i *Dagbladets* omlegging til tabloidavis i 1983. Det er påfallende likheter mellom prinsippene for omleggingen i *Dagbladet* og det Cordtsen prøvde å få til i *Orientering*,⁷³ selv om det skal bemerkes at innen *Dagbladet* etablerte sin utskjelte DU-journalistikk i 1990-årene, var Cordtsen for lengst gått til VG. Men den venstreorienterte, vesentlige DU-journalistikken var død og begravet, og har aldri siden blitt sett igjen i noen norsk publikasjon.

Kilder:

- Bastiansen, Henrik G. (2009) «Lojaliteten som brast: Partipressen i Norge fra senit til fall 1945-2000.» *Pressehistoriske skrifter* nr. 11 2009.
- Cordtsen, Kjell (udatert) Utdrag fra utkast til selvbiografi. Upublisert.
- Eide, Martin (1995) *Verdens Gang 1945–1995: Blod, sverte og gledestårer*. Oslo: Schibsted
- Fonn, Birgitte Kjos (2011, kommer) *Orientering. Rebellenes avis*. Oslo: Pax
- Johansen, Anders (2001) «Enkeltpersoner og kollektivpersoner. Journalistikk som bidrag til politisk kultur» I Martin Eide (red.) *Til dagsorden!* Oslo: Gyldendal
- Klausen, Arne Martin (1986) *Med Dagbladet til tabloid: en studie i dilemmaet «BØRS OG KATE-DRAL»*. Oslo: Gyldendal
- Ottosen, Rune og Bjørn Westlie (1989) «Klassekampen» i Terje Tvedt (red.) (ml): *En bok om maoismen i Norge*. Oslo: Ad Notam
- Vasaasen, Øivind (1990) *Forhandlingene om samarbeid og samling på venstresiden 1969–75*. Hovedoppgave i historie, Universitetet i Oslo
- Aas Olsen, Trygve (2010) *Sex, drap og dårlig ledelse: Hvordan Dagbladet mistet troverdighet, penger og lesere*. Oslo: Kagge forlag
- Intervjuer med Lars Alldén, Kjell Cordtsen, Liv Marit Idsø og Dag Seierstad.

72 Oltedal mente imidlertid at dette var en annen og videre forståelse av ordet menighetsblad enn om avisen skulle vært en forlenget arm for hovedstyret i SV. «Vi skapar ikkje grobotn for sosialismen i Norge ved å undertrykke, eller la vere å ta opp ulike synspunkt og motstridande meiningar på alle dei spørsmåla sosialistar er opptekne av», sa hun. *Orientering* nr. 24 1975

73 Dette fremgår blant annet av Klausen 1986 og Aas Olsen 2010.